

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی

موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

یادداشت هفتگی

سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۳ / شماره ۱۴۰/۴۱

۱۴۰۱/۱۱/۰۱

مطالب این شماره

سرمایه‌گذاری متناسب و مورد نیاز بخش کشاورزی
ایران ۲
تهیه و تحلیل: کوهسار خالدي

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند
خوانندگان این اثر می‌باشد

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵-۱۵۸۱۵
کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<http://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان خبر: سرمایه گذاری متناسب و مورد نیاز بخش

کشاورزی ایران

تهیه و تحلیل: کوهسار خالدي

کد: (71)-14011101-PN-4

خلاصه متن خبر

از یک سو بخش کشاورزی ایران بر اساس قیمت های جاری و ثابت ۱۳۹۵ حدود ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی و حدود ۱۸ درصد اشتغال کشور را در دهه ی ۱۳۹۰ به خود اختصاص داده است و از سوی دیگر، در همین دهه، سالانه به طور متوسط حدود ۴/۵ درصد کل سرمایه گذاری کشور در آن انجام شده است. آثار مخرب عوامل بیرونی در دهه ی مزبور (خشکسالی در برخی از سال ها، بازگشت تحریم های اقتصادی از سال ۱۳۹۷، شیوع کووید-۱۹ از اواخر سال ۱۳۹۸ و ...) در کنار تخریب و تضعیف بخشی از منابع پایه ی کشاورزی باعث شدند که بخش کشاورزی کشور در تحقق اهداف رشد اقتصادی خود در برنامه های توسعه پنجم و ششم (به ترتیب ۷ و ۸ درصد) با موفقیت کامل عمل ننماید (میانگین رشد ارزش افزوده ی کشاورزی در دهه ی ۱۳۹۰: ۳/۷ درصد). یکی از چالش های فراروی بخش کشاورزی کشورمان، ناسازگاری میزان و سهم سرمایه گذاری سالانه ی بخش کشاورزی با ماموریت و اهداف کلان این بخش در زمینه ی رشد ارزش افزوده، اشتغال، تجارت، امنیت غذایی پایدار و ... می باشد.

این که میزان سرمایه گذاری متناسب و مورد نیاز بخش کشاورزی در کوتاه مدت (سالانه)، میان مدت (برنامه هفتم توسعه) و بلندمدت (برنامه چشم انداز) برای دستیابی پایدار به اهداف مورد نظر و حفظ منابع پایه ی این بخش (آب، خاک، زیست بوم و ...) چقدر باید باشد، در سیاست گذاری آتی بخش کشاورزی، مقوله ی بسیار مهمی است.

تحلیل موضوع

بررسی تطبیقی شاخص های مرتبط با سرمایه گذاری و ارزش افزوده ی این بخش در یک دهه ی گذشته، نشان می دهد که تناسبی حداقلی میان سهم ارزش افزوده ی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی و سهم سرمایه گذاری آن در کل سرمایه گذاری کشور وجود ندارد (جدول ۱). در دهه ی ۱۳۹۰، متوسط سهم سالانه ی ارزش افزوده ی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی بر اساس قیمت های جاری و ثابت ۱۳۹۵، حدود ۱۰ درصد بوده است و در مقابل، بخش کشاورزی به طور متوسط سالانه حدود ۴/۵ درصد کل سرمایه گذاری کشور را جذب نموده است.

جدول (۱). وضعیت شاخص های ارزش افزوده و سرمایه گذاری بخش کشاورزی ایران در دهه ۱۳۹۰ (هزار میلیارد ریال، درصد)

شرح	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	میانگین
ارزش افزوده کشاورزی	مقدار	۳۲۰	۵۳۷	۹۳۳	۱۱۴۹	۱۲۲۱	۱۴۱۰	۱۶۴۵	۲۴۰۸	۴۹۸۲	۸۲۷۵	۲۴۱۲
	سهم	۴٫۶	۶٫۸	۸٫۸	۹٫۴	۱۰٫۱	۹٫۸	۹٫۸	۱۱٫۵	۱۲٫۵	۱۲٫۷	۱۰٫۰
	رشد	-	۶۷٫۶	۱۳٫۹	۲۳٫۲	۶٫۳	۱۵٫۴	۱۶٫۷	۴۶٫۴	۳۶٫۶	۶۶٫۱	۳۸٫۴
سرمایه گذاری کشاورزی	مقدار	۱۰۸۹	۱۱۴۴	۱۲۰۵	۱۳۰۵	۱۳۴۳	۱۴۱۰	۱۴۵۷	۱۴۲۴	۱۵۵۴	۱۶۰۳	۱۳۷۲
	سهم	۸٫۱	۸٫۹	۹٫۶	۱۰٫۰	۱۰٫۵	۱۰٫۱	۱۰٫۲	۱۰٫۳	۱۱٫۵	۱۰٫۷	۱۰٫۱
	رشد	-	۵٫۰	۵٫۳	۸٫۳	۳٫۰	۴٫۹	۳٫۴	-۲٫۳	۹٫۱	۳٫۲	۳٫۷
سرمایه گذاری کشاورزی	مقدار	۹۴	۸۷	۱۳۲	۱۶۱	۱۰۱	۱۰۴	۱۴۱	۱۸۸	۴۰۷	۵۱۰	۲۶۴
	سهم	۴٫۸	۳٫۷	۴٫۶	۴٫۷	۳٫۴	۳٫۴	۴٫۰	۴٫۰	۶٫۶	۴٫۵	۴٫۵
	رشد	-	-۷٫۱	۵۱٫۶	۲۱٫۸	-۳۷٫۲	۳٫۴	۳۴٫۶	۳۳٫۹	۱۱۶٫۰	۲۵٫۳	۲۶٫۴
سرمایه گذاری کشاورزی	مقدار	۳۱۲	۱۶۱	۱۷۱	۱۷۳	۱۰۱	۱۰۴	۱۱۹	۱۲۵	۱۶۲	۱۲۸	۱۴۶
	سهم	۴٫۱	۴٫۱	۵٫۰	۴٫۷	۳٫۲	۳٫۴	۳٫۹	۴٫۸	۶٫۷	۵٫۱	۴٫۶
	رشد	-	-۲۴٫۴	۶٫۶	۱٫۲	-۴۱٫۶	۳٫۲	۱۳٫۷	۵٫۲	۲۹٫۳	-۲۰٫۷	-۳٫۳

منبع داده ها: (۱). بانک مرکزی ج.ا.ا. (۲). محاسبه

کشاورزی با وجود رشد منفی سرمایه گذاری در دهه ۱۳۹۰، به خوبی ظرفیت های بخش کشاورزی کشور در کمک به رشد کلان اقتصاد را علیرغم سرمایه گذاری ناکافی در این بخش نشان می دهد. باید توجه داشت که اهمیت افزایش سرمایه گذاری سالانه در بخش کشاورزی،

با وجود این که میانگین رشد دوره ای سرمایه گذاری سالانه ی بخش در دهه ی ۱۳۹۰، منفی بوده است (۳/۳- درصد)، لیکن بخش کشاورزی، میانگین رشد ارزش افزوده ی سالانه ی ۳/۷ درصدی را در دوره ی مزبور تجربه نموده است. این گزاره (رشد مثبت بخش

محدود به تحقق اهداف کلان بخش و اقتصاد در کوتاه مدت نبوده و در بلندمدت، ابزار بسیار کارآمدی در حفظ منابع پایه‌ی کشاورزی، پایداری جمعیت روستایی، کاهش فقر و مهاجرت روستائیان و ... قلمداد می‌شود و حاکمیت نباید این امر مهم را دست کم بگیرد. تهدیدهای ناشی از خشکسالی بلندمدت بر حیات اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی و کشاورزی کشور، موضوع بسیار مهمی است که برای مدیریت تبعات مخرب آن، باید بر محور سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی عاجل صورت پذیرد.

رشد اقتصادی ۸ درصد بر اساس سیاست‌های برنامه‌ی هفتم توسعه برای کل اقتصاد تعریف شده است و برای بخش‌های اقتصادی از جمله بخش کشاورزی، رشد اقتصادی هدف در این برنامه، تعیین نگردیده است. اما تجارب گذشته (به‌ویژه در دهه‌ی ۱۳۹۰)، شرایط حاکم بر بستر و فضای بخش کشاورزی کشور (خشکسالی، تخریب اقتصادی، تخریب و در معرض تخریب بخشی از منابع پایه‌ی کشاورزی و ...)، عدم تحقق رشد اقتصادی هدف کشاورزی در برنامه‌ی ششم توسعه و ... باعث می‌شوند که رشد اقتصادی قابل انتظار و قابل تحقق در بخش کشاورزی کشور در برنامه‌ی هفتم، کمتر از ۸ درصد (مورد نظر سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه) باشد (متوسط رشد سالانه‌ی ارزش افزوده‌ی کشاورزی ایران در دهه‌ی ۱۳۹۰ حدود ۳/۷ درصد بوده است).

لذا با توجه به شرایط کنونی حاکم بر بخش کشاورزی و فراوری آن (به ویژه از منظر تضعیف و تخریب منابع پایه و چشم‌انداز نامناسب خشکسالی)، تردیدی وجود ندارد که تحقق رشد اقتصادی هدف بخش کشاورزی در برنامه‌ی هفتم توسعه، بدون تمرکز ویژه بر جهش سرمایه‌گذاری سالانه و پایداری آن، ناممکن خواهد بود. به عبارتی دیگر با فرض ثبات نیروی کار موجود در بخش کشاورزی و تحقق ۵۰ درصد رشد اقتصادی هدف در برنامه‌ی هفتم توسعه (از مسیر افزایش بهره‌وری نیروی کار و سرمایه در این بخش، تحقق ۵۰ درصد باقیمانده از رشد اقتصادی هدف)، مستلزم سرمایه‌گذاری سالانه‌ی موردنیاز و متناسب در بخش کشاورزی خواهد بود.

مقدار مطلوب سرمایه‌گذاری کشاورزی (به منظور جلوگیری از رکود بخش کشاورزی و حفظ رشد ارزش افزوده‌ی پایدار آن) می‌تواند بر اساس دو معیار یعنی سرمایه‌گذاری متناسب (معادل سهم ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی) و سرمایه‌گذاری موردنیاز (دو برابر معادل سهم ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی) تعیین شود. اگر میزان سرمایه‌گذاری متناسب

(معادل سهم ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی) در سال ۱۴۰۰: سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی بر اساس قیمت‌های جاری و ثابت به ترتیب ۱۲/۷ درصد و ۱۰/۷ درصد) و میزان سرمایه‌گذاری کشاورزی در سال ۱۴۰۰ مبنای این برآورد قرار گیرد، میزان سرمایه‌گذاری متناسب بخش در سال ۱۴۰۱ بر اساس قیمت‌های جاری و ثابت ۱۳۹۵ باید به ترتیب ۲۲۳۱ و ۲۶۸ هزار میلیارد ریال باشد (جدول ۲). فراموش نشود که رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۰، منفی بوده است و بالتبع برای تحقق رشد اقتصادی هدف کشاورزی در سال ۱۴۰۱ (۸ درصد در برنامه ششم توسعه)، باید مبالغ بسیار بیشتری سرمایه‌گذاری در بخش انجام می‌شد (با توجه به تداوم خشکسالی در ۱۴۰۱). اگرچه هنوز آمار قطعی از میزان سرمایه‌گذاری انجام شده در بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۱ در دسترس نمی‌باشد، لیکن با قطع یقین می‌توان گفت ارقام مزبور در مورد میزان سرمایه‌گذاری کشاورزی (۲۲۳۱ و ۲۶۸ هزار میلیارد ریال به ترتیب بر اساس قیمت‌های جاری و ثابت ۱۳۹۵) محقق نخواهد شد و تداوم رکود اقتصادی این بخش در سال ۱۴۰۱ نیز، امری بعید نخواهد بود.

با بررسی تطبیقی مقادیر سرمایه‌گذاری عملکردی، متناسب و موردنیاز بخش کشاورزی در جدول ۲ در سال ۱۴۰۰، به خوبی کمبود سرمایه‌گذاری متناسب و موردنیاز این بخش در سال مزبور آشکار می‌شود.

جدول (۲). سرمایه‌گذاری متناسب و موردنیاز بخش کشاورزی

ایران در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال، درصد)

شرح	مبنا	
	قیمت جاری	قیمت ثابت
	۱۳۹۵	۱۳۹۵
کل سرمایه‌گذاری کشور در سال ۱۳۹۹	۱۱۴۰۷	۲۵۰۲
سهم ارزش افزوده‌ی کشاورزی در سال ۱۳۹۹	۱۲۵	۱۱۵
سرمایه‌گذاری متناسب کشاورزی در سال ۱۴۰۰	۱۴۲۸	۲۸۷
سرمایه‌گذاری موردنیاز کشاورزی در سال ۱۴۰۰	۲۸۵۶	۵۷۵
عملکرد سرمایه‌گذاری کشاورزی در سال ۱۴۰۰	۹۷۹	۱۵۱
کمبود سرمایه‌گذاری متناسب کشاورزی در سال ۱۴۰۰	۴۴۹	۱۳۶
کمبود سرمایه‌گذاری موردنیاز کشاورزی در سال ۱۴۰۰	۱۸۷۸	۴۲۳
کل سرمایه‌گذاری کشور در سال ۱۴۰۰	۱۷۵۹۴	۳۴۹۸
سهم ارزش افزوده‌ی کشاورزی در سال ۱۴۰۰	۱۲۰۷	۱۰۰۷
سرمایه‌گذاری متناسب کشاورزی در سال ۱۴۰۱	۲۲۳۱	۲۶۸
سرمایه‌گذاری موردنیاز کشاورزی در سال ۱۴۰۱	۴۴۶۲	۵۳۵

منبع داده‌ها: ۱). بانک مرکزی ج.ا.ا. ۲). محاسبات

نظر به عدم سرمایه‌گذاری در سطح متناسب در بخش کشاورزی (۱۰/۷ تا ۱۲/۷ درصد کل سرمایه‌گذاری کشور) در سال ۱۴۰۰ (سهم)

سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی کشور در کل سرمایه‌گذاری کشور در سال ۱۴۰۰ بر اساس قیمت‌های جاری و ثابت ۱۳۹۵ به ترتیب حدود ۵/۶ و ۶/۱ درصد و خشکسالی حاکم، بخش کشاورزی نه تنها در تحقق رشد اقتصادی هدف، عاجز بوده است، بلکه با رکود مواجه شده است. رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی کشورمان در سال ۱۴۰۰ بر اساس آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا (۱۳۹۵=۱۰۰) و مرکز آمار ایران (۱۳۹۰=۱۰۰) به ترتیب ۲/۶- درصد و ۳/۶- درصد بوده است.

یکی از رویکردهای مواجهه و مقابله با عوامل مخرب درونزا و برونزای موثر بر رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی (به ویژه خشکسالی و پیامدهای جانبی آن)، توسعه‌ی هدفمند و پایدار سرمایه‌گذاری است و مدیران کلان اقتصاد و بخش کشاورزی، گزینه و گریزی از خارج از این رویکرد در آینده (از جمله برنامه‌ی هفتم توسعه) ندارند.

پیشنهادهای سیاستی

الف) توسعه‌ی سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در برنامه‌ی هفتم توسعه باید به ترتیب اولویت بر دو استراتژی سرمایه‌گذاری متناسب (معادل سهم ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی در سال قبل) و سرمایه‌گذاری موردنیاز (دو برابر سهم ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی در سال قبل) متمرکز شود و منابع مالی لازم برای تحقق این دو استراتژی به صورت قطعی تعریف شود.

ب) در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری توسعه‌ی سرمایه در بخش کشاورزی در برنامه‌ی هفتم توسعه دو رویکرد ذیل مورد توجه قرار گیرند:

۱) با توجه نقش و اهمیت ماشین‌آلات و ابزارهای کشاورزی (فناوری) در انتقال دانش و فناوری از یک سو و تمرکز بسیار زیاد گذشته بر توسعه‌ی سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کشاورزی و تامین نسبی نیازهای بخش در این زمینه از دیگر سو، لازم است که استراتژی و برنامه‌ی عملیاتی دولت در آینده (از جمله در برنامه‌ی هفتم توسعه) در امر سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در گام نخست بر **توسعه‌ی سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و ابزارهای کشاورزی** (فناوری) متمرکز باشد.

۲) وابستگی بالای سرمایه‌گذاری دولتی در بخش کشاورزی به منابع درآمدی دولت به صورت عام و درآمدهای ارزی به صورت خاص، باعث نوسان و کاهش سرمایه‌گذاری در این بخش در سالیان

گذشته شده است. به همین خاطر، ضرورت دارد که استراتژی و برنامه‌ی عملیاتی دولت در آینده و در گام دوم در زمینه‌ی سرمایه‌گذاری کشاورزی کشور، **عمدتاً** بر توسعه‌ی سرمایه‌گذاری مولد **بخش خصوصی** و پایدارسازی آن در کنار سرمایه‌گذاری دولتی متمرکز گردد. تردیدی وجود ندارد که جهش و پایداری سرمایه‌گذاری مولد توسط بخش خصوصی، نیازمند انجام مجموعه اقدامات سلی و ایجاد در سطح کلان اقتصاد و بخش کشاورزی از سوی حاکمیت (نظیر اصلاح نرخ مبادله‌ی بخش کشاورزی با سایر بخش‌های اقتصادی، تامین تسهیلات بانکی ارزان برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، توسعه و تکمیل ابزارها و سیاست‌های حمایتی هدفمند و موثر در بخش کشاورزی، حذف قوانین و مقررات زیاد فراروی سرمایه‌گذاری در کشاورزی و کسب و کارهای مرتبط و ...) خواهد بود.

منابع

- ۱- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). «حساب‌های ملی فصلی از سال ۱۳۸۵ تا تابستان ۱۴۰۱». قابل دسترسی در : www.amar.org.ir (زمان انتشار ۱۴۰۱/۹/۲۹)
- ۲- بانک مرکزی ج.ا.ا (الف-۱۴۰۱). «حسابهای ملی سالانه». قابل دسترسی در ۱۴۰۱/۱۰/۱۹ : www.cbi.ir
- ۳- بانک مرکزی ج.ا.ا (ب-۱۴۰۱). «نماگر اقتصادی شماره ۸: سه ماهه اول سال ۱۴۰۱». قابل دسترسی در ۱۴۰۱/۱۰/۱۹ : www.cbi.ir

تهران - بلوار کریم خان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵ - ۱۵۸۱۵ کدپستی: ۳۷۳۱۳ - ۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir

www.agri-peri.ac.ir